

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АКРЕДИТАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ЗВО УКРАЇНИ

MODERN THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ACCREDITATION OF EDUCATIONAL PROGRAMS OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті обґрунтовано сучасні теоретико-методологічні підходи до акредитації освітніх програм закладів вищої освіти України та проаналізовано результати оцінювання респондентами нового акредитаційного процесу.

З'ясовано, що у 2019 р. розпочався новий період акредитації, найважливішою тенденцією якого стали нові методологічні підходи. Так, сьогодні ключовою метою акредитації є забезпечення якості освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО за цими програмами, а також сприяння їхній модернізації та удосконаленню. Каталізатором таких змін стало Національне агентство, яке сформулювало нові вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, побудовані на принципах прозорості, доброчесності, партнерства, а також гнучкості комунікації та взаємодії з освітніми закладами під час акредитаційних процесів.

Авторкою відзначено, що сучасний акредитаційний процес базується на європейських стандартах ESG-2015 та спрямований на реалізацію нової парадигми консультативного оцінювання. Засадами акредитації, яка здійснюється Національним агентством, є не тільки корегування недоліків, що існували в попередній системі акредитації, але й мотивація ЗВО до свідомого удосконалення їх освітніх програм та освітньої діяльності загалом. Виявлені під час акредитаційних експертиз слабкі сторони є підставою для подальшого удосконалення освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО.

Також у статті представлено результати проведеного авторкою опитування серед представників Національного університету «Львівська політехніка», котрі безпосередньо залучалися до акредитаційних експертиз освітніх програм. Відповідно до отриманих результатів з'ясовано, що загалом вони адаптувалися до сучасних умов акредитації. Опитувані виявили задоволення організаційною підтримкою з боку Національного агентства, що свідчить про дотримання принципу комунікації між представниками Національного агентства та ЗВО. Задля підвищення ефективності такого спілкування опитувані висловили власні пропозиції та рекомендації, серед яких окремі заслуговують на увагу.

Ключові слова: акредитація, освітня програма, заклад вищої освіти, Національне агентство.

The article substantiates modern theoretical and methodological approaches to the accreditation of educational programs of higher education institutions of Ukraine and analyzes the results of the evaluation of the new accreditation process by respondents.

It was found, that in 2019 began a new period of accreditation, the most important trend of which was new methodological approaches. Thus, today the key goal of accreditation is to ensure the quality of educational programs and educational activities of higher education institutions under these programs, as well as to promote their modernization and improvement. The catalyst for such changes was the National Agency, which formed new requirements for the quality assurance system of higher education, based on the principles of transparency, integrity, partnership, as well as flexibility of communication and interaction with educational institutions during accreditation processes.

The author noted that the current accreditation process is based on European standards ESG-2015 and is aimed at implementing a new paradigm of consultative assessment. The basic principles of accreditation carried out by the National Agency are not only the correction of shortcomings that existed in the previous accreditation system, but also the motivation of higher education institutions to consciously improve their educational programs and educational activities in general. Weaknesses identified during accreditation examinations are the basis for further improvement of educational programs and educational activities of higher education institutions. Also, the article presents the results of a survey conducted by the author among the representatives of the National University "Lviv Polytechnic", who were directly involved in the accreditation examinations of educational programs. According to the results, author found that in general they adapted to the current conditions of accreditation. Respondents expressed satisfaction with the organizational support of the National Agency, which indicates compliance with the principle of communication between representatives of the National Agency and higher education institutions. In order to increase the effectiveness of such communication, respondents expressed their own suggestions and recommendations, some of which deserve attention.

Key words: accreditation, educational program, institution of higher education, National Agency.

УДК 37:014.6:005.6

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-2.22>

Гелеш А.В.,

канд. іст. наук,
доцент кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Приєднання України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) актуалізували потребу в модернізації вітчизняних підходів до акредитацій-

них процесів. Зазначені події викликали необхідність переосмислення акредитації як складової частини системи забезпечення якості освітніх програм та освітньої діяльності закладів вищої освіти (ЗВО) з точки зору європейської парадигми вищої освіти.

Виникнення акредитації як процесу державного регулювання надання освітніх послуг у системі вищої освіти України сягає 90-х рр. XX століття. Становлення та розвиток акредитації визначаються такими п'ятьма періодами:

1) 1991–1995 рр. – період становлення системи акредитації, заснований на принципах інституційної оцінки якості освітньої діяльності;

2) 1996–2001 рр. – період інституційного розвитку системи акредитації, що характеризується становленням інфраструктури системи акредитації та ускладненням системи контролю якості вищої освіти;

3) 2002–2004 рр. – період оптимізації державної системи акредитації, що характеризується побудовою потужної інфраструктури системи акредитації, заснованої на принципах посилення державних вимог, бюрократизації проведення процедури, створення інституту експертів із числа академічного осередку, відсторонення громадськості та професійних асоціацій, відсутності прозорості інформації щодо результатів;

4) 2005–2013 рр. – період початкової інтеграції, що характеризується невідповідністю системи зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості вищої освіти Стандартам і рекомендаціям із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, продовженням масовості та комерціалізації закладів вищої освіти, посиленням державно-адміністративного впливу на всі процеси акредитації;

5) 2014–2019 рр. – євроінтеграційний період, тобто період побудови системи акредитації, заснованої на принципах і рекомендаціях ЄПВО щодо забезпечення якості вищої освіти [5, с. 109–110].

Отже, можна стверджувати, що протягом чотирьох періодів методологічні підходи до акредитації були побудовані на принципах контролю за дотриманням державних вимог, а не оцінювання та довіри. На етапі п'ятого періоду відбувся парадигмальний злом, адже ключовою функцією акредитації стало оцінювання освітньої програми та спроможності ЗВО її реалізувати. Тоді застосовувався кількісний підхід, який передбачав відповідність освітньої програми встановленим державним критеріям, зокрема вимогам щодо кадрового, матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення [1].

У 2019 р. розпочався новий період – шостий, найважливішою тенденцією якого є те, що методологія підходів до акредитації набула нового змісту. Так, сьогодні ключовою метою акредитації є забезпечення якості освітніх програм ЗВО, сприяння їхній модернізації, удосконаленню, а також загальному підвищенню довіри до вищої освіти в Україні. Каталізатором таких змін стало Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (Національне агентство). Національне

агентство сформувало нові вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробило положення «Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [2], що слугувало застосуванню принципово нового підходу до акредитації, який спрямований на прозорість, добросовісність, партнерство, а також гнучкість комунікації та взаємодії із ЗВО під час акредитаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основою для написання статті стали нормативні документи та методичні рекомендації Національного агентства, що регулюють процедури акредитаційних експертиз освітніх програм ЗВО [2; 3], Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти (ESG-2015) [6]. Для узагальнення періодизації становлення та розвитку акредитації використано матеріали дисертаційного дослідження С.А. Свіжевської [5].

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до акредитації освітніх програм ЗВО та аналіз результатів оцінювання респондентами нового акредитаційного процесу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні методологічні підходи до акредитації освітніх програм, що застосовуються Національним агентством, відповідають європейським стандартам [6] та забезпечуються через поєднання двох нерозривних цілей, а саме належної оцінки якості освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО за цими програмами, надання рекомендацій академічному середовищу ЗВО щодо їх подальшого удосконалення. Основними засадничими принципами діяльності Національного агентства є такі.

1) Принцип поваги до автономії ЗВО. Процедура акредитації враховує автономію ЗВО. Національне агентство та усі його представники не можуть диктувати ЗВО, як вони мають організувати свої внутрішні академічні процеси. Шляхи, якими різні ЗВО досягають виконання вимог певного критерія, можуть бути цілком відмінними та відрізнятися від традиційних практик.

2) Принцип урахування контексту. Критерії мають застосовуватися відповідно до конкретного контексту реалізації освітньої програми.

3) Принцип урахування позицій стейкхолдерів. Застосування цього принципу дає змогу ЗВО наблизити освітню програму до потреб ринку праці та очікувань здобувачів освіти. При цьому необхідно пам'ятати про важливість місії та стратегії ЗВО у формуванні гармонійної особистості, свідомого громадянина та здатності до саморозвитку, інновацій та науково-дослідної діяльності.

4) Принцип аналітичності та доказовості. Усі учасники акредитаційного процесу повинні надавати раціональні пояснення на підставі проведеного моніторингу щодо ухвалених рішень та

викладених фактів з урахуванням контексту, відповідних завдань та цілей [3, с. 3–4].

Застосування цих принципів забезпечує підтримання репутаційного капіталу українських ЗВО та формування нової культури забезпечення якості вищої освіти й академічної доброчесності. Окрім того, новий підхід до акредитації освітніх програм передбачає налагодження постійного зворотного зв'язку і плідної співпраці з усіма зацікавленими сторонами, зокрема з представниками ЗВО.

Отже, авторкою розроблено опитувальник із низкою запитань, які уможливили відобразити реальне ставлення представників ЗВО до організації нового акредитаційного процесу та підтримки з боку Національного агентства, а також слугували основою для узагальнення пропозицій і рекомендацій респондентів щодо його покращення.

Опитувальник розроблений у формі інтернет-опитування з використанням загальнодоступного ресурсу Google Forms з умовою збереження анонімності. Такий інструмент дає змогу створювати та розсилати запрошення для участі в опитуванні на електронні пошти та сторінки соціальних мереж потенційних респондентів. Автоматичне збереження відповідей респондентів дало змогу провести аналіз та візуалізацію результатів у формі діаграм у середовищі MS Office.

Опитування проводилось у Національному університеті «Львівська політехніка», де протягом 2019–2020 рр. було проведено 27 акредитаційних експертиз освітніх програм, зокрема 6 магістерських, 1 бакалаврська й 20 аспірантських освітніх програм. Усього в опитуванні взяло участь

154 респонденти, які були залучені до акредитаційних процесів освітніх програм університету, зокрема гаранті освітніх програм; керівники або представники підрозділів, у яких реалізуються освітні програми; науково-педагогічні працівники, які безпосередньо відповідають за зміст освітніх програм та/або викладають на них; здобувачі вищої освіти (у тому числі, аспіранти) різних курсів навчання; представники органу студентського самоврядування університету (у тому числі, наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів, ради молодих учених); представники роботодавців, які залучені до здійснення процедури забезпечення якості освітніх програм та випускники освітніх програм (рис. 1). Опитувальник розсилався респондентам після їхньої безпосередньої участі в процесах акредитації освітніх програм.

Як видно з рис. 1, найбільша частка респондентів від загальної кількості опитаних припадає на представників із числа академічного персоналу (30,5%) та здобувачів вищої освіти (у тому числі, аспірантів) (21,4%). Також активними учасниками дослідження були гаранті освітніх програм і керівники або представники структурних підрозділів, у яких реалізуються освітні програми (14,9%). Зазначимо, що представники з числа випускників освітніх програм (5,2%), органу студентського самоврядування (у тому числі, наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів, ради молодих учених) (5,7%), із числа роботодавців (5,8%) також проявили зацікавленість до опитування.

Насамперед респондентам було запропоновано оцінити новий акредитаційний процес зага-

Рис. 1. Розподіл респондентів за категорією представників від Національного університету «Львівська політехніка» (% від усіх наданих відповідей)

лом, адже в багатьох напрямках він суттєво змінився для представників ЗВО. Так, наприклад, до нового акредитаційного процесу залучаються всі представники ЗВО: від керівництва до допоміжних структурних підрозділів. Отже, респондентам запропоновано лінійну шкалу від 1 (дуже негативно) до 10 (дуже позитивно) (рис. 2).

Як видно з рис. 2, найвища оцінка коливається від 8 до 10 балів. Це свідчить про те, що ставлення респондентів до нового акредитаційного процесу скоріше позитивне, ніж негативне. Загалом представники Національного університету «Львівська політехніка» вже адаптувалися до нових умов проходження акредитаційних експертиз освітніх програм, а також позитивно ставляться до зустрічей з експертними групами, які передбачені положенням «Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [2].

Діяльність Національного агентства забезпечує секретаріат. До організаційної структури секретаріату входять такі підрозділи, як департамент забезпечення діяльності Агентства (разом із канцелярією та відділом кадрового й організаційного забезпечення Агентства); департамент наукових ступенів та аналітики (зокрема, сектор академічної доброчесності); відділ акредитації освітніх програм; відділ по роботі з експертами; відділ по роботі з галузевими експертними радами та незалежними установами оцінювання якості вищої освіти; відділ правового забезпечення та апеляцій; відділ фінансового планування та бухгалтерського обліку; відділ зв'язків із громадськістю та міжнародного співробітництва [4, с. 172]. Так, відділом

акредитації освітніх програм систематично здійснюється інформаційно-консультативна підтримка гарантів освітніх програм ЗВО та наукових установ, а також опрацьовуються та у встановлений законодавством термін надаються відповіді на офіційні листи-запити від ЗВО та наукових установ у межах повноважень відділу. Зазначимо, що з березня 2020 р. у зв'язку з введенням карантинних обмежень співробітники відділу здійснюють технічний супровід дистанційних акредитаційних експертиз.

Отже, одним із не менш важливих завдань опитування було оцінювання підтримки з боку організаційної роботи Національного агентства.

З рис. 3 видно, що респонденти достатньо високо оцінили (від 7 до 10 балів) організаційну підтримку з боку Національного агентства, що свідчить про налагоджену роботу та належний супровід акредитаційних процесів представниками Національного агентства.

Важливою складовою частиною будь-якого процесу є комунікація та зворотній зв'язок. Власне, акредитаційний процес за сучасними принципами безпосередньо залежить від ефективної спільної комунікації з усіма його учасниками. Отже, респондентам запропоновано надати розгорнуті відповіді на відкрите запитання «З якими важливими недоліками організаційної роботи Національного агентства Ви зіштовхнулися?».

Узагальнивши отримані відповіді на це запитання, маємо відзначити, що загалом суттєвих недоліків не було. Більшість респондентів вказала на те, що акредитаційні процеси були організовані на високому рівні, а також була доступна

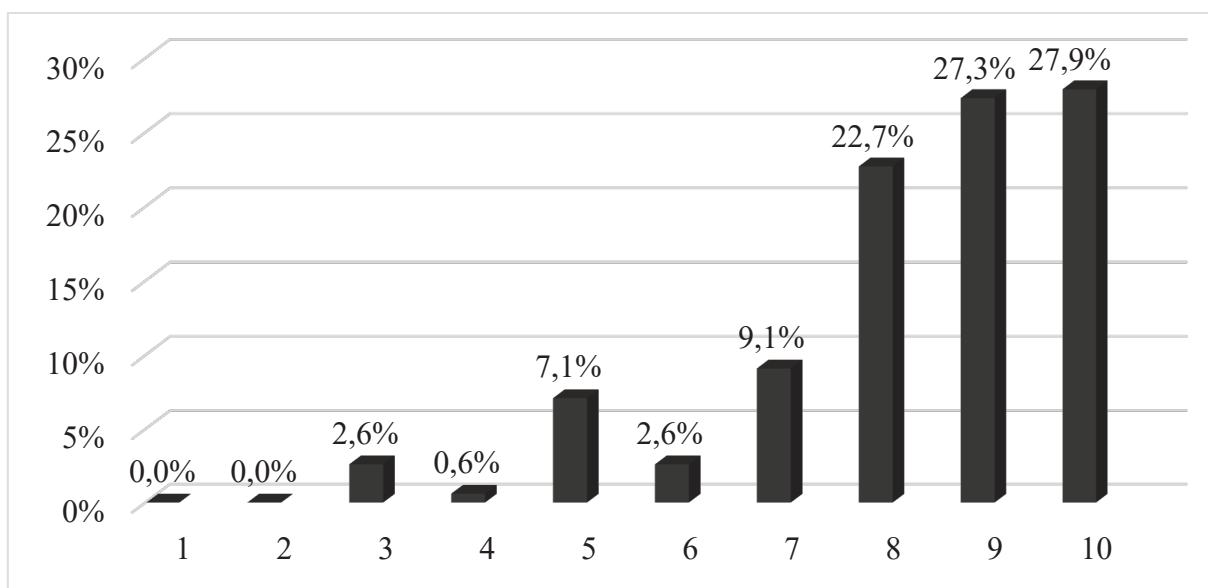

Рис. 2. Результати опитування щодо оцінки респондентами нового акредитаційного процесу загалом (% від усіх наданих відповідей)

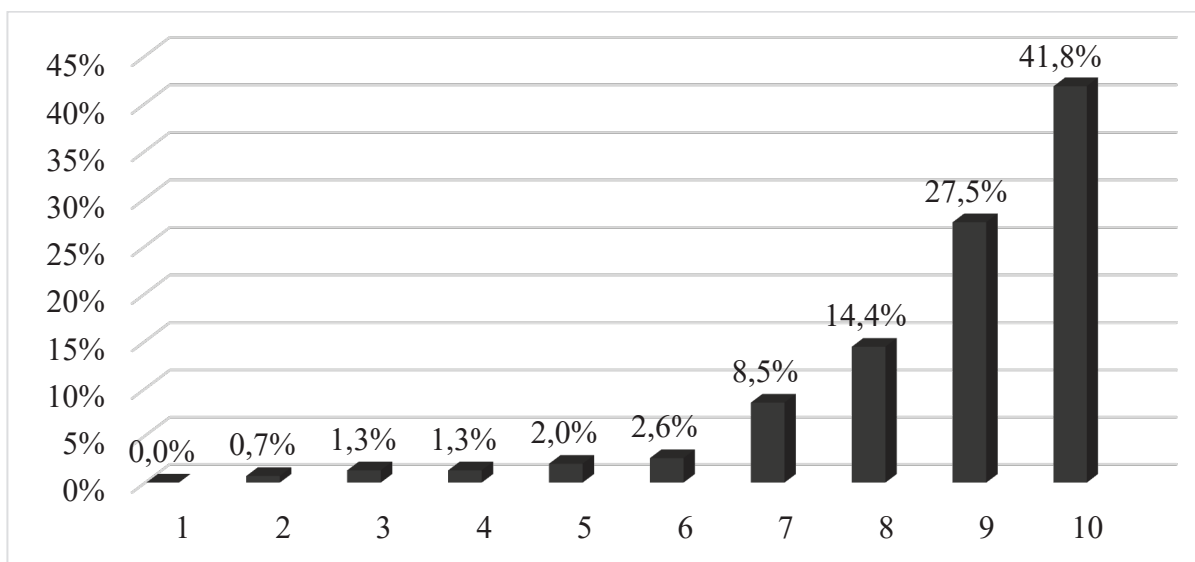

Рис. 3. Результати опитування щодо оцінки респондентами підтримки з боку організаційної роботи Національного агентства (% від усіх наданих відповідей)

уся нормативна та методична база, яка регламентує проведення акредитаційних експертиз освітніх програм. Водночас можна виокремити кілька таких важливих прогалин, які потребують удосконалення:

- технічні неполадки під час роботи з онлайн-системою, зокрема з формою самооцінювання в електронній інформаційній системі Національного агентства;
- незручності, спричинені карантинними обмеженнями через COVID-19, зокрема дистанційний формат акредитаційних експертиз, онлайн-зустрічі;
- великий обсяг документів, які необхідно було сканувати та завантажувати в електронну інформаційну систему Національного агентства;
- короткий час зустрічей для обговорення усіх поставлених запитань, що унеможливило аргументоване висловлювання на поставлені запитання;
- потреба в удосконаленні та розширенні засобів комунікації.

Задля отримання пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення діяльності та комунікативної стратегії Національного агентства респондентам запропоновано відкрите запитання «Якими будуть Ваші пропозиції та рекомендації щодо покращення підтримки з боку Національного агентства?». Так, респонденти надали розгорнуті відповіді, серед яких на увагу заслуговують такі рекомендації:

- систематичне проведення семінарів (вебінари, відеоуроки тощо) щодо підготовки до акредитаційних експертиз для гарантів;
- удосконалення електронної інформаційної системи Національного агентства, зокрема завантаження інформації з ЄДЕБО;

– уніфікація подачі документів на вимогу експертних груп та галузевих експертних рад Національного агентства;

– інституційне встановлення нагляду за дотриманням експертними групами термінів щодо запитів на переліки підтверджувальних матеріалів;

– організація очних зустрічей з представниками Національного агентства у ЗВО задля отримання консультацій з питань акредитацій;

– налагодження зворотного зв'язку не тільки з гарантами, але й з іншими науково-педагогічними працівниками ЗВО;

– встановлення більш чітких вимог до переліків документів, які підлягають опрацюванню експертними групами;

– удосконалення вимог щодо акредитації освітньо-наукових програм підготовки доктора філософії з урахуванням наукової складової частини;

– збільшення терміну між погодженням програм візитів експертних груп і початком їх роботи у ЗВО;

– використання інших онлайн-платформ для проведення зустрічей із експертними групами;

– удосконалення та більша конкретизація запитань експертних груп до різних груп стейкхолдерів.

Також зазначимо, що декілька респондентів вказали на потребу у проведенні акредитаційних експертиз у режимі живого спілкування та збільшення часу під час зустрічей із експертними групами.

Висновки. Обґрунтування теоретико-методологічних підходів до акредитації освітніх програм ЗВО дає підстави стверджувати, що сучасний акредитаційний процес базується на європей-

ських стандартах ESG-2015 та спрямований на реалізацію нової парадигми консультативного оцінювання. Засадами акредитації, яка здійснюється Національним агентством, є не тільки корегування недоліків, що існували в попередній системі акредитації, але й мотивація ЗВО до свідомого удосконалення їх освітніх програм та освітньої діяльності за цими програмами. Виявлені під час акредитаційних експертиз слабкі сторони є підставою для подальшого удосконалення освітніх програм та освітньої діяльності ЗВО загалом.

За результатами проведеного авторкою опитування серед представників Національного університету «Львівська політехніка», котрі безпосередньо залучалися до акредитаційних експертиз освітніх програм, доходимо висновку, що загалом вони адаптувалися до сучасних умов акредитації. Опитувані виявили задоволення організаційною підтримкою з боку Національного агентства, що свідчить про дотримання принципу комунікації між представниками Національного агентства та ЗВО. Задля підвищення ефективності такого спілкування опитувані висловили власні пропозиції та рекомендації, серед яких окремі заслуговують на увагу.

Таким чином, можна констатувати, що запровадження акредитаційного процесу Національним агентством, побудованого на сучасних теоретико-методологічних підходах, сприятиме подальшій розбудові національної системи забезпечення

якості та формуванню культури якості вищої освіти України загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гелеш А.В., Свиридов В.М. Процедура акредитаційної експертизи напрямів підготовки освітнього ступеня «бакалавр» як актуальна проблема сьогодення. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 51. С. 218–221.
2. Про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Положення НАЗЯВО від 11 липня 2019 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> (дата звернення: 15.02.2021).
3. Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми / ред. А.П. Бутенко, О.В. Єременко, С.М. Квіт. Київ : Український освітянський видавничий центр «Оріон», 2020. 66 с.
4. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2020 р. / за заг. ред. С.М. Квіта, О.В. Єременко. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2021. 364 с.
5. Свіжевська С.А. Розвиток системи акредитації у вищій освіті України (кінець XX – початок XXI століття) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 ; НАПН України, Інститут вищої освіти. Київ, 2015. 320 с.
6. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти: ухвалено на Міністерській конференції у Єревані 14–15 травня 2015 р. URL: <https://bit.ly/348VYe3> (дата звернення: 15.02.2021).